

REDAKCIJOS TRIBŪNA

(Nr.59)

Daiva TAMOŠAITYTĖ
Filosofė, rašytoja, Redkolegijos narė

Viešojoje erdvėje - neapčiuopiama kaip oras ir kartu būtiškai lemtinga visuomenės gyvenimo apraiška. Tautos susirinkimai forumuose, aikštėse, bažnyčiose ir bibliotekose, o nūnai radijuose bei televizijose ir naujaušiose viešose - interneto platybėse - plečia priemonių įsivertinti rinkinį. Tradicinėse visuomenėse susitarimais būdavo sprendžiama, ką viešinti, o ko - ne. Dėl visų labo ir bendrosios kultūros. Dėl viešojo gėrio, į kurio sąvoką įėjo vieša pagarba asmeniui, bendruomenei, valstybei ir jos vadovams. Vieša erdvė ugdo ateinančias kartas, ir tai buvo savaimi suvokiama aksioma. Pomodernizmas teigia: visi teisūs, visi turi teisę viešinti viską, kas šauna į galvą. Palaimintasis pliuralizmas turįs išvesti žmogų ir tautas į platų laisvių vieškelį, kurio esminis šūkis: „Ką noriu, tą darau (ir sakau).“ Net jeigu tai žmogžudys ar prievartautojas, televizijoje dėstas apie savo pažeistas teises.

Bet niekada nebūna taisyklės be išimties. Negalima nepalankiai viešai kalbėti apie išrinktąsias mažumas, į politikorektiškumo pažeidimų sąvoką įeina viskas, kas viešai mėgina diskredituoti dabartinę moderniąją neklasikinio liberalizmo demokratiją ideologinę bazę, sukonstruotą keleto strategijų ir primetančių gyvenimo būdą milijonams. Vadinasi, naujoji teisių karalystė nėra tobulesnė už kitas, jau buvusias ir pagarsėjusias savo cenzūra. Kodėl? Kadangi likęs pasaulis laikosi kitokių pažiūrų, ir jis nenori priimti tokių žaidimų. Yra pasaulyje kultūrų, - joms tūkstančiai metų, ir jos skaičiuoja milijardus, - kurioms viešosios erdvės derginas yra nedovanotinas blogis, nelyginant Pandoros skrynios atvėrimas.

Pasaulis globalėja, norime to ar ne. Susiduria įvairios tradicijos ir mentalitetai, net vadinamosios civilizacijos. Yra UNESCO, yra Jungtinių Tautų Organizacija, pasaulio vadovybių sambūris, kuris privalo spręsti visas aukščiausio lygmens problemas. Toks ir turi būti kelias - pasaulio forumas, kuriame bus priimtos visos svarbiausios strategijos. Tik ne tos pusiau privačios, uždaros, turčių ir politikos vertelgų sanabėgos smaragdo pilys.

Tačiau niekas taip nenutrynė ribos tarp bulvarinių leidinių, taip pat interneto svetainių, kurioms suteiktas žmogaus teisių atstovavimas, ir reprezentatyvių leidinių bei televizijos laidų, nei Europos Sąjunga ir kitos Vakarų valstybės. Būtent iš jų buvo tikėtasi, priešingai nei iš diktatūrinių valstybių, kaip Rusija, kurios naudoja propagandą pagal senas ir, deja, veikiančias technologijas, kad jos saugos

VIEŠOSIOS ERDVĖS KANČIOS

ta viešąją erdvę ir neleis jai užsiteršti itin pavojingomis kryptimis. Pakanka prisiminti kad ir Lenino, kuris kalbėjo ta didžiąja kalba (tai yra, „kalba, kuria kalbėjo didysis Leninas“), raštų frazeologiją, kad nemiegotum tris naktis iš eilės. Neapykanta, rinkiniai keiksmažodžiai, grasinimai, kriminalinio pasaulio tvaikas ilgai sklido po sovietus. Tačiau ir demokratija nėra tolygi žurnalistiniam chamizmui, bet ji, pasirodo, neturi priemonių išlaviruoti tarp piktybinio naudojimosi jos suteiktomis galimybėmis ir tiesiog sveiko proto. „Charlie Hebdo“ - tai tiesiog chrestomatinis atvejis, kaip veikia tariamosios žmogaus teisės, nepaisant aukų (verčiau skaičiuokime aukas Sirijoje, Čėčenijoje, Gruzijoje, Ukrainoje, kurias lėmė ne patyčios, o realios grėsmės). Šis laikraštukas visą laiką provokavo skaitytoją. Jis kažkam buvo naudingas. Ir kai kelios žurnalistų žūtys sukėlė masinę isteriją, suprastina, kad jo kryptis buvo labai naudinga tam tikram politikų rato sluoksniui. Tada kyla klausimas: kam naudinga tyčiotis iš tikėjimo? Kodėl negerbiama viešojoje erdvėje? Kodėl skandalingo laikraštuko kolizijos įgavo beprecedentį mastą ir atgarsį? Juk kasdien pasauly žūva daugybė žmonių - dėl valdančiųjų kaltės, klimato atšilimo, stichinių nelaimių, skurdo ir nusikalstamumo. Ar šis, švelniai tariant, geltonas laikraštukas ikūnija Europos vertybes?

Europos Sąjunga pati pakliuvo į spąstus. Gedėti yra žmogiška ir taip turi būti. Bet tų žmonių žūtys šalia islamo ekstremistų krenta ant spaudos ideologų pečių. Nėra vilčių juos įsameninti. Tačiau panaši praktika tos pačios libertaristinės pomodernizmo ideologijos sklinda visur, taip pat ir Lietuvoje. Kai spektaklio metu į Kristaus atvaizdą buvo mėtomas purvas, net Lietuvos intelektualai nieko bloga nematė. Kai iškyla klaidūs vaikų namų pedofilijos ir kitokio smurto atvejai, - nieko. Šiurpi realybė, kai kasdien Lietuvoje pažeidžiamos daugiausiai motinų ir šeimos teisės, nerūpi tiems bendrojo Europos naratyvo konstruojams. Niekieno realiai neginamos mūsų, lietuvių, vaikų (našlaičių ar atimtų iš nepajėgių tvarkyti šeimų) teisės, jie įvaikinami, perperkami pagal klaikiausius Holivudo scenarijus arba išnaudojami. Vaikų gelbėjimo „stotys“ tapo itin pelningo verslo židiniai. Turčių žmonos smaginas, rengdamos labdarinius kalėdinius vakarėlius, kuriuose už gurgkšnojamo vyno kainą galėtų sušėlpti ne vieną vargstančią šeimą metams. Visa tai vyksta po žmogaus teisių gynimo vėliava, ir tuo pat metu tyliai renkama statistika apie katastrofišką prieauglio mažėjimą ir demografinį išmirimą. Lakūnų Dariaus ir Girėno, ilgus dešimtmečius visuotinai gerbiamų tautos simbolių, pristatymas užsienio publikai kaip homoseksualistų porėlės laikytinas net ne pokštu, o neskoninga provokacija, neverta kultūringų seksualinių mažumų vardo ir likusios visuomenės dėmesio.

To Lietuva, tiesą sakant, dar nematė. Naujoji tvarka pasitelkia į pagalbą viešąją erdvę, kuriai reikėtų priskirti ne tik žiniasklaidą, o ir bet kurią in-

formaciją, vaizdines priemones, perkamas ir skleidžiamas dėl pelno. Daug vargo kyla dėl minkštųjų galių, bet kas pasakys, kiek vargo patiria eilinis pilietis, kuris pasitiki neva demokratine žiniasklaida ir televizija, tačiau yra kasdien skandinamas į necenzūrinių ir apskritai nesuvokiamai amoralijų siužetų srautą? Liberalai turi atsakyti: nenori, nežiūrėk. Vadinasi, ir vėl kairė nežino, ką daro dešinė? Mažas vaikutis, paliktas visą dieną prie televizoriaus, mygtukus spaudinėja, kaip patinka. Jį formuoja visa girdimoji ir matomoji viešuma. Vaje, ir iš kur atsiranda tokie jauni išgamos, kurie sudegina ką nors automobilio bagažinėse, susprogdina ar išprievartavę paįjauna? Iš tur, kaip sako liaudis.

► Kai kelios žurnalistų žūtys sukėlė masinę isteriją, suprastina, kad jo kryptis buvo labai naudinga tam tikram politikų rato sluoksniui

Konstruktyvią kritiką, padorų humorą viešojoje erdvėje keičia patyčios ir sąmoningai naudojami pejoratyviniai būdvardžiai. Moralinė neįtra pasiekusi tokį laipsnį, kad būtų tada, kai į orą išmetama kokia nors skandalinga šarli tipo informacija, visų dėmesys ir poreikis bausti už prievartaujamą sąžinę nukreipiamas (tai yra tų technologijų, kurie rūpinasi masiškai nepasitenkinimo išskrovomis, „kanalizuojamas“) į iš esmės niekam nereikalingą emocinės energijos protrūkį. Tada tikrosios, ne iš piršto laužtos, ne išprovokuotos problemos lieka nepastebimos. Baisu, kai nuo kulų ar lėktuvo katastrofose žūsta žmonės. Svarbu aprėpti, suvokti viso pasaulio nelaimes. Tačiau galima ne tik žudyti, bet taip sužeisti, kad kūno kančios pasirodys niekis prieš sielos kančias. Pavyzdžiui, vienoje popula-

rijoje humoro laidoje, kurioje nesibodi lankyti dešinysis Lietuvos elitas, buvo taip išsityčiota iš žmonių, kuriems brangūs Lietuvos nacionaliniai simboliai, būtent, jau fiziškai naikinamas litas, jausmų, kad iš tokio psichologinio smurto padarinių jautriam žmogui išsivaduoti vargu ar apskritai pavyks. Kaip skeveldra toks siužetas amžinai maus krūtinėje. Kai kurių partijų savireklama pasiekusi tokį ciznizmo lygį, kad nesiliauji stebėtis, iš kokių pasviečių toks pomėgis save iškelti žeminant oponentus iš viso kyla. Jauno konservatorių atstovo į Vilniaus mero postą rinkimų vaizdo klipą, kuriame jis pozicionuoja nemeilę gimtajai kalbai, apskritai galima laikyti siurrealistiniu siužetu.

Tokiu būdu viešojoje erdvėje tampa nebe viešų pasitarimų ir mėginimų surasti civilizuotus kompromisus visose gyvenimo srityse vieta, o liberalizmo propaguojamos individų saviraiškos placdarmu. Ryskėja tendencija tuos individus vis dėlto kažkaip atrinkti, idant jų išsakomos mintys paremtų įsigalėjusią laisvių ir teisių ideologiją. Paradoksaliai viešojoje erdvėje tampa nebe atskirta saugios psichologinės distancijos, o įsiskverbia į kiekvieno asmeninę erdvę, ją trikdo, perdaro, ir niekas nebeturi galimybės išvengti joje slypinčių kuriam nors asmeniui nepriimtinių įtaigų. Iš tiesų, galima mėginti nuo jų atsiriboti: atsakyti interneto, išmaniojo telefono ir televizijos, tai yra išstumti save iš viešosios erdvės bent kaip recipientą. Tačiau net ir suvokiant, kad toks pasiūlymas - „nenorit - nežiūrėkit“ - yra faktinis ir šurkštus mąstančio piliečio teisės į švarią informacinę erdvę apribojimas, akivaizdu ir tai, jog, žiniasklaidos priemonėms formuojant žmonių pasaulėžiūrą ir etikos normas, jų stilius persikelia ir į gyvą bendravimą, sociumo erdvę, tad išvengti to, kas imama suvokti kaip psichologinė prievarta, neįmanoma. Nebent su Ruso (Jean-Jacques Rousseau) tomeliu užsidarytum tarp keturių sienų ir ilgesingai tartum: „Tikrai, verčiau - atgal į gamtą...“ Ir su libertaru palaiminimu grįžtum į balanso gdynę.

Cenzūros nebuvimas yra pati baisiausia cenzūra. Visuotinai džiaugiantis pažangiomis technologijomis, kurios gerokai paspartina ir daro prienašą žmonijos sukauptą turtą - žinias, matyti ir atvirkštinė šio vyksmo tendencija, kai sulig gausėjančiu pasirinkimu plečiasi dezinformacijos galimybės, o sąmoningas kriterijų nutrynimai ar subtilus kreipimas ideologijų naudai sukelia papildomų problemų: laiko švaistymą, negebėjimą teisingai pasirinkti, nerūpinę įtampą, pagaliau įsigali garsiosios šio amžiaus rykštės - bręstantis žmogus nebemoka ilgą sutelkti dėmesio, praranda motyvaciją, susergera depresija ir suicidinėmis obsesijomis. Neturėdamas aiškių vertybinių nuostatų mokiny ar studentas verčiamas pervirškinti tonas jam žalingos ar nenaudingos informacijos, ir tada įsijungia savicenzūra, arba išstūmimas, nes smegenys mėgina apsaugoti proto sveikatą. O įsigalėjus tokiai švietimo sistemai, kai reikalaujama ne

tiek mąstyti, kiek įsisavinti informaciją, cenzūros nebuvimas tampa gigantiška, dar nebūto masto supercenzūra, mat tada atmetamos apskritai visos vertybinės paradigmos, išskyrus vieną: apčiuopiama naudą čia ir dabar, stengiantis išlikti, griebiantis artimiausio paslaugiai atkišto šiaudelio. Jaunas mokslo siekiantis žmogus, kuris turi teisę, bent jau dažniausiai turėjo, į jį mokačių vyresniųjų kartos vertybinę apsaugą ir pagalbą atrenkant jo dvasiniam ugdymui ir būsimai profesijai naudingas žinias, tampa chaoso įkaitu ir nesibaigiančių reformų auka, kol galiausiai įsilieja į beformę rinkos vartotojų masę ne kaip asmenybė, o tik žmogiškasis išteklius ar darbo jėga, geriausiu atveju - toks pat „mokytojas“ ir naudos nusavintojas.

Neabejotina, kad gabūs, pozityviai pasireiškiantys žmonės yra iš mažumės gavę imunitetą, apsauginį filtrą ir vertybines nuostatas iš šeimos, artimųjų arba svarbių jų pasaulėžiūrai asmenybių. Esmė čia ta, kad, nepaisant pasaulėžiūros, pagarba žmogui, asmeniui ir viešajai erdvei išlieka. Juk subkultūros ir kultūrų skirtumai egzistavo visais laikais, tad kodėl mėginama supriešinti atskiras gyvenimo grupes, užuot bandžius išvengti to, kas paprastai įvardijama kaip tyčinis įžeidinėjimas? Ir kalbame ne apie kitokią, davatkišką cenzūrą; tiesiog reikia mėginti nenusileisti iki beviltiško lygmens, kai viskas pasirodo nebesvarbu. Didžiausi pasaulio talentai visais laikais nebijojo atverti žmonijos skaudulių, bet darė tai su taktu, atjauta ir viltimi, kad vien iš supratimo ir meilės kyla išganantys poslinkiai ir pavienio individo, ir ištisų bendruomenių gyvenime.

Taigi viešosios erdvės tarša liudija epochos nuosmukį. Ji daugiau ar mažiau būdinga visoms šalims, kuriose pučia globalizmo skersvėjai. Bent jau stiprėjančios tinklaveikos įtakos užkardyti bemaž neįmanoma nė atokiausiame Afrikos ar Indijos kaimelyje. O rimtuose pasaulio forumuose sprendžiant klausimus veikiausiai problemiška tampa pernelyg didelė trintis tarp ideologijų ir pasaulėžiūrų - tarp tų, kurios dar stengiasi gerbti viešą žodį, tų, kurios juo manipuliuoja, išsaugodamos vertybių menamumą, ir tų, kurios visiškai apnuogina savo panieką visiems, kurie tą žodį girdi. Tuo metu viešojoje erdvėje galėtų būti visuomenių, tautų šventorius, kuriame susirenkama ir kultūringai, Dievo aki-vaizdoje, mėginama tartis. Kodėl šis šventorius paverstas prekyvieta, ir dar krikščionių šalyje, Marijos žemėje, tarsi jie būtų pamiršę, ką jų Išganytojas padarė prekeivoms ir fariziejams šventykloje? Kodėl Lietuvoje nelyginant antrojo Kristaus atėjimo laukiami teroristai, ar tai toks ypatingas būdas susilyginti su prancūzais? Kodėl atsakoma gražaus kalbėjimo, gyvo tautinės viešosios kultūros paveldo, kodėl diejami kitur susikompromitavę mechaninio multikultūralizmo modeliai, o Čiurlionio „Tautos namai“ viešojoje erdvėje sąmoningai virsta „Tautų namais“? O galgi tinka tik vienas atsakymas: neliko nieko šventa. Tad kam tas šventorius?